

ЛЮДИНА В ПАРАДИГМІ ПОСТСУЧАСНОСТІ

(нотатки з Міжнародної науково-теоретичної конференції
"Глобалізований світ: випробовування людського буття")

Глобалізація на сучасному етапі розвитку людства стала основним вектором розвитку цивілізації. Складні, неоднозначні й суперечливі процеси, що відбуваються наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, зачіпають і змінюють такі тонкі й вразливі матерії, як життя людського духу, світовідчуття індивідууму, світ людського досвіду – те, що засновник феноменології Е. Гуссерль назвав "життєвим світом" (Lebenswelt). Людство на зламі тисячоліть вступило у смугу кардинальних змін, у процесі яких перебудовується і, очевидно, буде перебудовуватись усе наше життя. Проявляється це у всьому: в новітніх технологіях, нових формах життя, способах світобачення і світорозуміння. Глобалізація створює як нові, не бачені раніше можливості для розвитку й процвітання різних народів і країн, так і нові, дуже небезпечні, виклики й загрози. Стан, який переживає людство в цілому й наша країна зокрема, з повним правом називається часом докорінних змін, часом тривоги і надій. Одним із викликів глобалізації є протиріччя між новими реаліями та усталеними формами і способами буття людей, протистояння між універсальними цивілізаційними стандартами й цінностями національно-культурної ідентичності. Особлива увага до проблеми буттєвості людини в умовах глобалізованого світу зумовлена також потребою віднайти відповіді на споконвічні питання, пов'язані з буттям людини: щодо її сутності, місця й ролі в соціумі, мотивів її поведінки.

Саме проблемам випробовування людського буття у контексті глобалізаційних процесів була присвячена Міжнародна науково-теоретична конференція, що відбулася в Житомирському державному університеті імені Івана Франка 6–7 жовтня 2017 року. Організаторами конференції стали Житомирський державний університет імені Івана Франка, Зеленогурський університет (Польща), Бурятський державний університет (Росія), Могильовський державний університет імені А. О. Кулешова (Білорусь), Національна академія державного управління при Президентові України (Україна), Українсько-турецький культурний центр "Сяйво". Питання, які розглядалися на конференції, відображають сучасні аспекти концептуального осмислення ролі людини в добу глобальних трансформацій політичного, економічного, духовного життя світового співтовариства. Зазначена проблематика відображає тенденції, актуальні як у світовому масштабі, так і для кожної окремої країни зокрема. Дійсно, духовні пізнавальні практики істотно антропологічні. Саме в них людина намагається реалізувати своє фундаментальне

бажання, пов'язане з екзистенційною незадоволеністю як наявним станом справ, так і пануючими уявленнями людини про себе.

Відкрив конференцію доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка **Микола Козловець**, який поінформував, що про бажання взяти участь у роботі конференції заявили 205 науковців із різних міст України, зокрема Вінниці, Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Івано-Франківська, Києва, Львова, Переяслава-Хмельницького, Рівного, Сімферополя, Тернополя, Харкова, а також із Білорусії, Латвії, Польщі, Росії та США, теми виступів яких включено до Програми конференції. Надійшло також 130 письмових матеріалів.

Із вітальним словом до учасників конференції звернулися: в. о. ректора Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук, доцент **Андрій Шевчук**, завідувач Лабораторії міфопоетики та філософії літератури Інституту польської філології Зеленогурського університету, доктор габілітований **Богдан Троха**, професор кафедри філософії Бурятського державного університету, доктор філософських наук, професор **Іван Осинський**, радник Голови правління Українсько-турецького культурного центру "Сяйво" **Гьокхан Демір**.

Доповіді учасників конференції стосувалися широкого кола питань, що лежать в площині заявленої для обговорення теми. Так, на пленарному засіданні зі змістовною доповіддю "Про поняття «глобалізація»" виступив доктор філософських наук, професор Бурятського держуніверситету **Іван Осинський**, який зазначив, що під терміном "глобалізація" розуміється характеристика нового якісного стану і спілкування між людьми, націями, народами. Нова якість пов'язана з великими досягненнями технічного прогресу, інформаційних технологій, ліквідацією бар'єрів на шляху переміщення людей. Вона характеризується дедалі більшим взаємовпливом, взаємопроникненням, взаємопереплетенням суспільного життя. Характерною рисою глобалізації російський філософ визначив її суперечливість, яка виражається, з одного боку, у створенні широких можливостей для освоєння нових прогресивних технологій, розвитку економіки, підвищення якості життя, отримання інформації, вільного руху товарів, людей, капіталів, ідей, збагачення культур народів і країн, а з іншого – відтворенням неоімперіалізму, що є викликом людству і загрозою його існуванню; абсолютизацією економічної, політичної влади нових глобальних монопольних корпорацій, збільшенням розриву між державами за рівнем доходів, дестабілізацією світу і створенням загроз і викликів національно- державним структурам. Доповідач також охарактеризував роль і місце в сучасному світі головних суб'єктів

глобалізації, зокрема США і Китаю. Характеризуючи намагання Росії підвищити свою роль у світі, він констатував, що обраний керівництвом РФ курс завів країну в глухий кут, призвів до глибокого падіння економіки, життєвого рівня населення, масової корупції. Країна зав'язла у військових конфліктах, у владних структурах домінують імперські, великодержавницькі ідеї. І. Осинський висловив глибоку тривогу і занепокоєння щодо нинішнього стану відносин між російським і українським народами.

Завідувач Лабораторії міфопоетики та філософії літератури Інституту польської філології Зеленогурського університету, доктор габілітований **Б. Троха**, проаналізував специфіку зображення героя в сучасній популярній літературі. Польський дослідник звернув увагу на те, що в основному герої, які присутні в постмодерністській популярній літературі, не уникають традиційних героїчних наративів. Вони піддаються різноманітним ренарациям. У результаті цих обробок популярна література не тільки діагностує загрози людської суб'єктивності сучасного світу, а й шукає механізми захисту шляхом визначення моделі відносин та акцентуванням на деструктивних для ідентичності людини помилках відступу від неї. Таким чином, ті процедури можуть виконувати терапевтичну функцію, вказуючи на можливий кращий світ; освітню, яка визначає нові моделі поведінки; спекулятивну, завдяки якій ми знайомимося з потенційними наслідками власних дій. У цьому сенсі популярна література не тільки не виключає у культурному житті великих наративів (релігію, філософію, історію), а й вказує на те, що літературний твір надалі можна читати з глибшої перспективи, ніж визначають її естетичні контури.

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук ВНЗ "Національна академія управління" **В. Баранівський**, розкрив роль освіти й культури як чинників духовної безпеки українського суспільства, яка набуває дедалі більшої актуальності та ваги. На думку доповідача, всі негаразди, які пережило українське суспільство в роки незалежності, зумовлювались насамперед проблемами, суперечностями у сфері духовного життя, рівень та якість якого й створює духовну безпеку суспільства. Тенденції до наростання духовної кризи в суспільстві ще більш небезпечні з погляду геополітики. Якщо раніше традиційно найважливішими складовими безпеки були військовий, техногенний, екологічний, економічний і культурний розвиток, то сьогодні акцентувалися й інші аспекти безпеки життєдіяльності людини й суспільства: інформаційний, фінансовий, соціальний і, насамперед, духовний. Автор висновує, що Україна за останні роки втратила багато позицій у політиці та культурі як на міжнародній арені, так і стосовно своїх найближчих сусідів, зокрема Росії. Сьогодні національні інтереси

держави, разом з політичною, військовою, економічною і екологічною безпекою, включають також гарантування духовної безпеки української нації, що зумовлює захист і утвердження її домінуючих цінностей, зокрема й на міжнародній арені. Одним із реальних механізмів реалізації геополітичних завдань у сфері духовної безпеки є гуманітарна освіта – найважливіший соціальний інститут трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів, форма відтворення національно-культурного світу.

Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри телебачення та радіомовлення Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка **В. Набрusco**, аналізуючи масово-комунікаційні зв'язки в умовах транзитного українського суспільства, наголосив на необхідності реалізації конституційних прав громадян щодо гарантування державою інформаційної безпеки, прав на отримання всебічної інформації та задоволення їх інформаційних, евристичних, художньо-естетичних потреб. Також було зазначено, що під фальшивим прикриттям гасла вільного доступу до інформації та облудною фразеологією про міфічну шкідливість пропаганди в національному інформаційному просторі сформувалися як небезпечні домінуючі інформаційні символи. Це виявляється в тому, що програмний продукт більшості потужних приватних телерадіокомпаній утверджує в суспільній свідомості тотальний негативізм, апатію, страх та маргіналізує аудиторію, виводячи громадян за межі активних соціальних процесів.

Доктор філософських наук, професор **М. Козловець**, охопив проблеми функціонування сучасного українського суспільства в контексті дискурсу транзитивності та феноменології нестабільності. Даючи оцінку розвитку українського суспільства в період незалежності, він зазначив: "Ми опинилися в глибокій всеосяжній кризі, зазнали розчарувань від незрілості, державницької неспроможності нових еліт, переживаємо відчуття нереалізованості, за висловом В. Стуса, "вічно ембріонної України". Труднощі запізненого націє- й державотворення, трансформаційного періоду оживили, на думку М. Козловця, звичний для українців дух фаталізму. Українська нація в умовах глобалізаційних інтеграційних процесів починає набувати нових ментальних рис: у неї розвивається мімікрія (здатність пристосовуватися до чужих порядків), формальне сприйняття суспільних ідеалів і норм, консерватизм як спосіб захисту й збереження власних етнічних рис, комплекс "меншовартості". Додатковими чинниками депресії в українському суспільстві постають невідповідність законодавства життєвим реаліям і розчарованість у політичній еліті. Для подолання зазначеної кризи суспільство потребує утвердження надійних солідаритетів – таких ціннісних орієнтирів суспільного життя, завдяки яким соціум буде набувати ознак органічної

цілісності, усвідомлювати себе єдиним і гармонійним організмом, побудованим на принципах гуманізму і взаємодопомоги.

Після завершення пленарного засідання робота конференції здійснювалася в режимі секційних засідань за шістьма напрямками: "Людина в нестабільному світі. Глобалізація і трансформація системи цінностей", "Інформаційно-психологічна безпека у мінливому комунікативному просторі", "Імперативи екологічної етики й новий образ людини", "Глобальні міграційні процеси: мультикультуралізм і політика гідної рівності", "Освіта, наука і культура в умовах кризового соціуму", "Глобальна спільнота: феноменологія нестабільності і проблеми безпечного майбутнього".

На секційних засіданнях було розглянуто вплив глобалізації на індивідуальний і суспільний рівні буттєвості людини, на поширення релігійного фундаменталізму й міграційних процесів, охарактеризовано саморозгортання глобалізованого світу як сукупності складних соціальних систем в умовах стохастичності, невизначеності та "балансування на межі хаосу", економічної політики деглобалізації, новий гуманізм як долання фрагментарності людського буття в глобалізованому світі; осмислено філософські, політичні, історичні, релігійні, етнічні, соціальні, психологічні та інші аспекти буття людини в глобалізованому світі, досліджено детермінанти релігійно-девіантної поведінки в сучасному соціумі. Було проаналізовано також політичний дискурс в умовах глобалізації, свободу слова як психотехнологію впливу в контексті суспільно-політичних трансформацій, особистість у сучасному інформаційному просторі, буття суб'єкта в культурних процесах мінливості глобалізованого світу, застосування мережі Інтернет в інформаційних війнах сучасного глобалізованого суспільств та ін.

Особлива увага зосереджувалася на проблемах екології в контексті екологічної свідомості й етики, формування нового образу людини. Учасники конференції порушували у своїх виступах проблеми екологічної етики посттрадиційного суспільства, космічної еволюції людини вконцепції Олени та Миколи Реріхів, утвердження принципу партнерських стосунків із природою в контексті становлення нового образу світу й людини, ноосферизації як необхідної передумови сталого розвитку суспільства, необхідності формування нової екологічної культури.

Надзвичайною активністю та жвавими дискусіями відзначалося обговорення проблем мультикультуралізму в глобалізованому світі. Доповідачі констатували, що глобальні міграційні процеси й проблеми мультикультуралізму істотно позначилися на стані як національних, так і глобальних спільнот у призмі феноменології нестабільності та безпечного майбутнього. Учасники конференції намагалися не лише проаналізувати

джерела соціального розвитку, а й спрогнозувати його подальші вектори. Зокрема акцентувалося на релігійному аспекті розвитку Білорусі перед викликами глобалізації; факторах формування негативного образу України; модернізації як фактора індивідуалізації в соціальних процесах, бонапартизмі як передумови системної дестабілізації люмпенізованого суспільства; традиціоналізмі як чиннику збереження української національної ідентичності в умовах суспільної транзитивності.

Не маючи можливості охарактеризувати всі виступи й дискусії учасників конференції, зупинимося на аналізі лише деяких із них. Так, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, президент Національної академії педагогічних наук України **В. Кремень**, у матеріалах "Сучасне мислення й освіта" зазначає, що людський дух знаходить найбільш повну реалізацію у мисленні, котре визначає епоху й історію взагалі.

Саме сфера мислення та ідей людини є тим критерієм, який визначає епоху й відокремлює її від інших епох. Спосіб мислення епохи – це одночасно концепція внутрішньої "історичної логіки", на основі якої формується відповідна часу і його запитам культура мислення, відбувається перетворення наявного простору соціуму й культури. Важливе значення для розвитку мислення в сучасну інформаційну епоху має невизначеність, як характеристика розвитку складних систем, що породжує безліч можливостей. Невизначеність є імпульсом для утвердження мислення, яке можна назвати синергетичним, "нелінійним". Для суспільства й людини підхід з позиції методології складних систем і нелінійної динаміки зовсім не заперечує специфіку свідомості, мислення, духу і свободи волі людини. Синергетичне розуміння еволюції мислення передбачає розвиток не лише систем наукового знання, освітньокультурної діяльності, а й пізнавальних здібностей людини. В. Кремень констатує, що в сучасному пізнанні відбувається формування методологічної культури мислення, заснованої на узгодженні різних стилів мислення, різних типів методологічної рефлексії суб'єкта пізнання, способів і підходів у навчанні. У ситуації співіснування в сучасній філософії, освіті та науці якісно різних методів і способів мислення одним із ключових факторів збереження наукової раціональності як умови досягнення істини й цінностей сучасної культури, факторів самозбереження науки й розвитку теоретичного пізнання стає здатність дослідників до взаємоповаги, розуміння значущості праці "близьких" і "далеких" представників наукових товариств відповідно до стандартів раціональності та істинності. Сучасна освіта, як і наука, опинилася, на думку науковця, в ситуації, коли можливість їх самозбереження, відтворення та розвитку залежить від уміння вчених формувати

достовірне знання в умовах взаємодії в просторі пізнання й навчання множини концептуальних систем відліку в процесі формування нових вимог до методологічної культури мислення.

Доктор філологічних наук, професор, старший науковий співробітник науково-дослідного інституту кримськотатарської філології, історії та культури етносів Криму Кримського інженерно-педагогічного університету **В. Гуменюк**, проаналізував традиційні ісламські цінності й новочасні європейські віяння, художнє осягнення проблеми в оповіданні Михайла Коцюбинського "Під мінаретами". Доктор філософських наук, професор Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків) **І. Загрійчук**, охопив проблему індивідуальної свободи й буття спільноти у глобалізованому світі. Зазначалося зокрема, що динамізм життя, міграція, становлення нового характеру відносин між людьми на особистому рівні та між спільнотами загострили проблему ідентичності, яка була, є і залишиться надалі нездоланим проявом суспільної природи людини. Індивідуальна свобода кожного дозволяє йому не лише мігрувати між культурами, але й оселятись, де він забажає, в тому числі й в іншій державі, серед людей іншої культури та релігії. Але це зовсім не означає, що людина в епоху глобалізації стає абсолютно вільною від обов'язків перед громадою, у якій вона народилася і виросла чи до якої переїхала на проживання. Індивід може робити свій національний вибір, вільно обирати націю, національну приналежність. Але, на думку І. Загрійчука, національна спільнота, громада, яка "відпустила" свого члена, "дозволила" йому стати громадянином іншої держави, не може перелицьоватись національно так, як це можливо для окремої людини. Саме таке неправомірне перенесення досвіду окремої особистості на всю націю, всю громаду провокує конфлікти.

Глибокий, усебічний концептуальний аналіз сутності публічної політики в контексті формування публічного управління в Україні та процесів європейської інтеграції представлений у матеріалах "Публічна політика в Україні: генерація нових смислів управління в контексті світових викликів (досвід євроінтеграції)" за загальною редакцією доктора політичних наук, професора, завідувача кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України **С. Телешуна**. Проблема дихотомії публічного та приватного залишається однією з найбільш актуальних у світовому соціально-політичному дискурсі, що зумовлено процесами модернізації системи публічного управління в розвинених демократичних країнах, зокрема розширенням ролі горизонтальних зв'язків у трикутнику "держава–бізнес–суспільство". Практика впровадження демократичних інститутів у політико-управлінську систему в Україні засвідчує, що правове оформлення інституту є необхідною, але не завжди достатньою

умовою його функціональності в контексті вироблення публічної політики. Публічна політика відрізняється від публічного управління тим, що вона спрямована на "громадські" проблеми, які потребують вирішення, у той час як публічне управління фокусується на процесі, через який вони вирішуються. Саме активна участь громад і громадян у цих процесах, створення відповідних інституційних механізмів для забезпечення діалогу з громадами є ключем до ефективної політики. Автори окреслюють власне розуміння явища "публічна політика" (public policy) як політики органів публічного управління політики, заснованої на механізмах публічного узгодження інтересів зацікавлених сторін, яка спрямована на досягнення суспільно значимих цілей та вирішення суспільно важливих задач. При цьому визначальним для публічної політики є процес її вироблення, а саме: мережі, взаємодія, колективні дії, взаємовідповідальність, взаємодоповненість публічного та приватного секторів, відкритість, підзаконність, партнерство, діалог, керованість, довіра та зорієнтованість на консенсус. Синергія громадянського суспільства в Україні, на думку авторів, концентрується в неконвенційних формах участі, зокрема в таких, як "майдан". Європейський досвід переконливо свідчить, що ефективні державно-управлінські реформи можливі винятково за умови активного залучення громадян, оскільки ефективність роботи державних структур значною мірою визначається їх інституційною спроможністю взаємодіяти з громадянським суспільством та бізнесом і надавати якісні державні послуги громадянам.

Цікавим та оригінальним є матеріал доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, провідного наукового співробітника Інституту всесвітньої історії НАН України **В. Ткаченка** «Україна: "горизонт очікувань" над "пластом історичного досвіду"», у якому автор констатує, що в розбудові незалежної України доводилося зважати й на "пласт історичного досвіду", адже динаміку суспільного розвитку, за концепцією німецького дослідника Р. Козеллека, визначає ступінь напруги між "горизонтом очікувань" і "пластом історичного досвіду". Наш горизонт очікувань під час референдуму 1 грудня 1991 року був справді безмежний. Україна мала чи не найбільші серед радянських республік шанси наблизитися до розвинених держав світу. Передумовою для цього мало б бути прийняття цінностей ідеології лібералізму: проголошення державного суверенітету; перехід дієздатного та відповідального політичного класу до вільного ринку; створення нової якості влади та розбудова ефективної системи державного управління, що забезпечило б суспільний прогрес. Лише на цій основі мислилися необхідні трансформаційні процеси для входження в сучасний глобалізований світ, утвердження легітимності влади та формування

суспільної атмосфери, сприятливої для модернізації країни. На жаль, внутрішні протиріччя соціально-економічного розвитку України і глобальні кризові явища стали проявом фундаментальної суперечності між подальшою капіталізацією економіки, з одного боку, і гострою необхідністю соціалізації та гуманізації економіки, її підпорядкування інтересам розвитку людини і суспільства – з другого. У політико-правовому контексті головною причиною неефективності суспільних змін стала спотворена система політичної влади з домінуванням груп впливу і конкурентною боротьбою між ними, перетворенням державних органів на засіб отримання специфічної ренти. Такий характер організації влади спричинив вибух корупції, поширення тіньових і навіть кримінальних процесів в економіці й управлінні, спровокував фундаментальне руйнування ціннісної структури суспільства. На думку В.Ткаченка, усвідомлення факту входження нашого суспільства у фазу "напіврозпаду" вносить певний елемент оптимізму, оскільки ми маємо "зупинитися й оглядітися", аби спокійно усвідомити, що нині перебуваємо у точці біфуркації з комплексом різноманітних альтернатив, і лише від нашого нинішнього вибору може значною мірою залежати майбутня парадигма подальшого розвитку українського суспільства.

У матеріалах доктора історичних наук, професора, директора Державної наукової установи "Енциклопедичне видавництво" **А. Киридон** здійснено комплексний аналіз підходів до оприявленого в умовах глобалізації феномена європейської ідентичності, визначено її базові характеристики та вибудовувано концептуальний каркас понятійного дискурсу. При цьому "європейська ідентичність" розглядається автором радше не як явище, а як умовний конструкт. Автор зазначає, що уявлення про ідентичність формується в процесі маркування назви – "європейська", яка вказує на просторову та культурну локалізацію проблеми. Оскільки дискурс ідентичності виопуклюється під час глибинних трансформацій та за потреби пошуку нових орієнтирів, то суттєвим є форматування європейської ідентичності в умовах глобалізації та кардинального перевлаштування геополітичного порядку. Європейська ідентичність виступає як особливий культурний маркер, який фіксує чи надає особливої символічної форми розрізненню чи ототожненню в контексті соціальної взаємодії / комунікації, у сукупності ціннісних уявлень, що характеризують масову свідомість.

Кандидат філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи Могильовського державного університету імені А. А. Кулешова **В. Старостенко** проаналізував взаємовідносини влади і релігії в соціокультурній практиці Білорусії, які мають понад тисячолітню письмову історію і постають складним і суперечливим процесом пошуку оптимальних форм поєднання релігійних (церковних), державних,

суспільних і особистих інтересів. Ці взаємовідносини формувалися під впливом конкретно-історичних факторів: соціально-економічних, політичних, духовно-культурних. У контексті соціальної гуманітаристики найважливішим аспектом історичного процесу взаємовідношення влади й релігії виступає еволюція усвідомлення значущості такої цивілізаційної цінності, як свобода совісті. Поступове формування цієї цінності суспільного життя в ХХ ст. було тісно пов'язане з процесом європейської секуляризації, соціально-політичним продуктом якої стала поява і розвиток інституту світської держави. Лише в політико-правових умовах світської держави можлива повноцінна реалізація свободи совісті як невід'ємного компонента системи забезпечення прав і свобод людини. Автор обґрунтовує, що сучасне законодавство Білорусі дозволяє державі здійснити ефективне регулювання конфесіональних процесів. Практичне втілення правових норм про свободу совісті значною мірою залежить від конкретної діяльності органів державного управління і від ступеня усвідомлення суспільством значущості свободи совісті в системі прав і свобод людини, національної державної ідеології.

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка **О. Поліщук**, висвітлила проблему естезису в інформаційно-комунікативному просторі сучасності. Естезис – це звернення до естетичних моментів у діяльності з гуманістичним наміром, коли відбувається стимулювання образного субстрату людської думки й чуттєве зворушення завдяки маніпуляціям із кольором, формою, текстурою, тектонікою, ритмом, пропорціями тощо в конкретних предметах або їх сукупності (предметне середовище). Сучасник усе частіше зіштовхується із явищем гіпертексту чи інтертексту, що викликає в нього не тільки розгубленість, зростання тривожності, а й нахили до деструкції. Зустріч із гіпертекстом посилює в людині ірраціональність, з одного боку, навіть спричиняючи подекуди її невротизацію, а з другого – надає відповідь на запит його користувача. Враховуючи той факт, що інформація з соціальних мереж чи Інтернет-ресурсу має ознаки гіпертексту, стає зрозумілим прагнення виробників такого символічного ресурсу опертися на можливості естезису, щоб мати можливість позитивного реагування користувача на інформацію в таких умовах. Використання художніх засобів, на думку доповідача, створює привабливий образ для споживача, надаючи йому змогу отримати задоволення від "гри зі смыслом", з одного боку, і зацікавлене ставлення до інформаційного повідомлення через його екстралінгвістичні моменти, з другого.

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава

Мудрого **М. Требін**, розглянув проблему антитероризму як ідеологему безпечного майбутнього глобалізованого світу. Процес глобалізації, провідною тенденцією якого є інтеграція світової спільноти в єдине ціле, включив водночас і механізми опору традиційних локальних культур проти досить серйозної ймовірності національної, індивідуальної та інших типів культурної дезінтеграції, розкладу і навіть зникнення. У цьому сенсі феномен тероризму є реалізацією дезінтеграційного потенціалу деформованого глобалізацією розвитку культури на сучасному етапі. Для людини, що стала на шлях терору, притаманні яскраво виражена деструктивна аксіосфера, авторитаризм, почуття винятковості, орієнтація на домінування групового етосу, "театральність". Деструктивна аксіосфера ґрунтується на антиномічному баченні світу і суспільства ("ми – вони"), що виявляється в крайній нетерпимості до будь-якого прояву інакомислення, коливань та сумнівів. Людство повинно виробити ідеологему антитероризму, в основі якої повинна бути ідея захисту права людини на життя, свободу й перемога над страхом. Ефективні методи збройного протистояння тероризму й превентивні заходи щодо попередження терористичних дій повинні доповнюватися розробкою системи ідеологічних заходів, спрямованих на створення в суспільстві такого морального клімату, у якому загальна пильність повинна поєднуватися з безстрашністю. Також, на думку автора, наріжним каменем ідеологему антитероризму повинна стати ідея і практика транскультурації – "акту примирення" двох дискурсів – модерну й постмодерну, який стає процесом створення нової універсальності – "плюриверсальності", що передбачає діалог рівноправних локальних культур, кожна з яких усвідомлює свою обмеженість і потребу в Іншому як умову для повноцінного буття та розвитку.

Доктори філософських наук, професори **В. Воронкова** і **О. Кивлюк**, розглянули проблему саморозгортання глобалізованого світу як сукупності ієрархічних складних соціальних систем, що є складним соціальним, економічним, організаційним, інформаційним організмом, який складається з багатьох субструктурних підсистем, кожна з яких потребує чіткого виділення меж її організації. Складні ієрархічні системи еволюціонують через посередництво все більшої диференціації своїх структур і досягнення більш високих рівнів інтеграції своїх частин. Саморозгортання глобалізованого світу як складних ієрархічних систем (економіка, політика, право, культура, мораль) в умовах невизначеності, нестабільності та кризовості буття виходить на проблему ключових ідей синергетичної парадигми: нелінійності розвитку; багатоваріантності чи альтернативності (поліальтернативності) розвитку; здатності соціально-економічної системи до якісного стрибка. Саморозгортання глобалізованого світу як складних ієрархічних систем в умовах

інформаційної стохастичності, невизначеності, асиметрії інформації та "балансування на межі хаосу" зустрічається з ентропійністю, яка свідчить про міру відхилення системи від еталонного (очікуваного) стану, послаблення діяльності інститутів державної влади, зниження темпів розвитку як економічного, так і соціального характеру, що балансують на межі "хаосу та ризиків". Автори слушно висновують, що в основі саморозгортання глобалізованого світу як сукупності складних соціальних систем знаходиться аутопойезис, самореференція і самоорганізація, які виходять на вирішення проблем невизначеності, інформаційної стохастичності та "балансування на межі хаосу". У зв'язку з цим повинен відбутися перехід на нову глибину наукового знання, яке формується як між-, так і трансдисциплінарне. Спрощені моделі управління "старіють" до моменту їх творення. Відтак необхідно відмовитися від традиційної високої міри редукації, яка панувала в традиційних схемах управління, та перейти на парадигму формування нових моделей управління як складних активних систем.

Доктор філософських наук, асоційований професор департаменту соціології Апалачського державного університету (Північна Кароліна, США) **П. Осинський**, проаналізував концепцію модернізації, головний недолік якої, на його думку, полягає в тому, що основна увага дослідників зосереджувалася на змінах і нововведеннях, на сучасних інститутах (ринку, нові технології, демократія, права і свободи людини), тоді як традиційним інститутам (сім'я, релігія, мораль, громада), котрі зазнали значних змін, надавалось значно менше уваги. Автор виходить з того, що теорія модернізації зберігає свій евристичний потенціал, однак потребує подальшої розробки. По-перше, необхідно розглянути процес модернізації суспільства з соціологічної точки зору, з урахуванням того, що головний підсумок цих змін – процес індивідуалізації. По-друге, розкрити процес індивідуалізації, фокусуючи увагу на автономії індивіда щодо таких інститутів, як сім'я, релігія і традиційна мораль. По-третє, продемонструвати, що індивідуалізація – об'єктивний процес, зумовлений структурними змінами соціуму. По-четверте, засвідчити, що цей процес розпочався задовго до утвердження капіталізму і притаманних йому ринкових відносин. По-п'яте, підкреслити, що процес модернізації, який включає індивідуалізацію, постає як трансформація традиційного суспільства, відновивши тим самим принцип спадковості в розвитку соціуму.

Доктор габілітований, ректор Варшавської Вищої школи міжнародних і американських відносин **Павло Бромський**, проаналізував ситуацію в Європейському Союзі і трансформацію спільних цінностей, які були фундаментом творення спільної Європи. Євроінтеграція (як і будь-яка

інша інтеграція) розвиває і, будучи доведена до логічного кінця, руйнує суверенітет тих державних одиниць, які перебувають у просторі її дії. У таких геополітичних системах, як НАТО чи Європейський Союз, суверенітет держав, які входять до них, серйозно обмежений уже зараз. У розвитку ЄС, на думку Павла Бромського, виявилися дві небезпечні тенденції: з одного боку, прагнення до федералістичної моделі європейського дому, а з другого – реінтеграція та заперечення християнських цінностей. Сьогодні чітко увиразнилося прагнення європейських еліт будувати нову федеральну державу. А щоб цього досягти, необхідно витворити таку систему цінностей, яка функціонувала б як у національних державах, так і сприяла б утвердженню нової європейської спільноти народів. Автор висноує: утворення єдиної європейської федеральної держави, а також спільних збройних сил назавжди зліквідує національну державу, позбавить її функцій оборони, що означатиме десоверенізацію й втручання у внутрішні справи, придушення будь-якого суспільного опору й примушення до виконання рішень наднаціональних органів. Це буде нагадувати "доктрину Брежнєва", яка слугувала ідеологічним обґрунтуванням права СРСР та інших країн соцтабору на військові втручання в справи інших соціалістичних держав, які виявили б бажання повернутися на капіталістичний шлях розвитку. Без сумніву, нині поняття "національного суверенітету" має відносний характер, абсолютного суверенітету, як це мало місце, наприклад, в ХІХ ст. чи навіть у першій половині ХХ ст., вже немає. Ми спостерігаємо у світі й іншу тенденцію: суверенітет також залишиться одним із найважливіших принципів міжнародних відносин. Відкрита неповага суверенних прав національних держав буде як раніше викликати осуд світової громадської думки.

Доктор габілітований, викладач Варшавської Вищої школи міжнародних і американських відносин (Польща) **Мурат Мирослав**, звертає увагу на процеси формування європейської ідентичності, які безпосередньо пов'язані з традиційними та актуальними уявленнями про саму Європу та спільноту європейських громадян. На основі власної історичної свідомості в Європі вибудовується економічна, політична, культурна єдність націй-держав. Водночас пошуки "вічної" Європи стають способом самоідентифікації європейських народів. Усвідомлюючи умовність будь-яких поділів, автор пропонує розрізнити широке й вузьке смислове використання концепту "європейська ідентичність". Якщо у широкому розумінні йдеться про маркування європейськості за географічною належністю, то у вузькому – про ідентичність належних до спільноти Євросоюзу громадян, тобто як конструкт ЄС, як явище, породжене фактом існування наддержавного утворення та його кордонами. Європейський Союз, на його думку, складає сьогодні іспит

великого соціального експерименту, суть якого полягає у спробах збереження і підтримання різних форм групової ідентичності. Спільна європейська ідентичність, яка формується в країнах ЄС, є сумісною з національними ідентичностями держав-членів Євросоюзу. Суверенітет у явній чи прихованій (латентній) формі передбачає, що для людей найважливіша така форма самоідентифікації, яка пов'язана з сувереном, тобто етнічна, національна чи державна.

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету **С. Волобуєва**, констатувала, що трансформаційні процеси, які відбуваються в глобалізованому світі, зумовлюють нагальну потребу в системних дослідженнях різноманітних девіацій. Реальність переобтяжена й надзвичайно деформована надмірним поширенням асоціальних, девіантних явищ. Навіть релігія, церква, у результаті зміни світоглядної парадигми та ціннісних орієнтацій, нині опинилися в деструктивному стані. У результаті можемо констатувати: брак духовної культури сприяє деконсолідації соціуму. Вона здійснила соціально-філософський аналіз девіантних явищ у церковному середовищі сучасного глобалізованого світу; окреслення проблематики співвідношення моралі та релігії. А вивчаючи девіантогенні прояви в церковному середовищі, ми здатні виявити те, що "випадає" зі звичного світу духовності, людяності й перетворюється на факт ціннісно-нормативної дезінтеграції, суспільно-релігійної аномії. Загальносвітоглядний контекст суспільства нового тисячоліття актуалізує перед релігією вироблення нових морально-етичних норм, перегляд системи релігійних цінностей і, що важливо, персональну відповідальність духовенства за діяння, які підривають базові основи людяності. Головне, на думку автора, щоб релігія завжди мала індикатор духовно-етичної, ідеологічної, світоглядної благонадійності, а також діяла у морально-правовому полі.

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу **В. Сабадуха**, у доповіді "Декаданс філософії: причини й наслідки" висловив досить контроверсійну тезу про те, що сьогодні філософія втратила духовний вплив на буття. Витоки деградації європейської філософії, на його думку, пов'язані зі стратою 21 січня 1793 року французького короля Людовіка XVI. Адже філософи, проголосивши верховенство Розуму, не дотрималися власних принципів: вони мали віддати короля під суд, утім стали на шлях його страти. Філософським змістом цієї події було знищення принципу духовної ієрархії, що привело до нового "абсолюту": "кожна людина – особистість" – висновує доповідач. Відбулася кривава зміна принципів буття, здійснена під

"проводом" філософів. Людство знищило принцип духовної ієрархії заради свободи, рівності й братерства, але отримало ще більшу нерівність, дві світові війни, психологічну, моральну деградацію і як результат – антрополого-глобальну катастрофу.

Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри політології Національного університету "Києво-Могилянська академія" **С. Кисельов**, проаналізував політичні цінності та політичний інтерес в умовах транзитивності. Доповідач наголосив, що інтерес суб'єкта створення соціальних умов задовольняється за рахунок інших без особливої напруги щодо створення самих цих умов. Що для цього потрібно в умовах транзиту? По-перше, прийняти нові об'єктивні цінності, й організувати власне життя відповідно до них; по-друге, законсервувати у свідомості маси людей цінності попередньої соціальної організації. У сучасних українських реаліях це можуть бути такі цінності, як "колективізм", "солідарність", "соціальна справедливість" тощо. У цьому випадку забезпечення задоволення потреб досягається маніпулюванням масовою свідомістю, коли між задекларованими цінностями і реальним суспільним буттям виникає розлом або невідповідність, яка певний час не може бути сприйнятою тією ж масовою свідомістю. Інша сторона цього процесу полягає в байдужому ставленні до власного буття як певної абстракції. Реальне ставлення та його рефлексія стосуються окремих елементів буття, що відбилосся на формулюванні різних соціологічних анкет, і тільки, наприклад, факторний аналіз, дозволяє зробити узагальнюючі висновки стосовно ставлення людини до власного життя, або для його оцінки в цьому контексті. Це актуалізує необхідність розвитку політичної свідомості, яка полягає: а) в усвідомленні власних інтересів; б) в усвідомленні інтересів інших, насамперед, це інтереси ресурсних суб'єктів; в) в усвідомленні відповідності інтересів певних ресурсних суб'єктів власним інтересам (саме тут знаходиться відповідь на поширене запитання "За кого мені голосувати?"); г) в усвідомленні причин власних переконань щодо цілей, до яких слід прагнути у своєму житті.

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка **С. Сухачов**, акцентував на ставленні до праці як формі буттєвості людини глобалізованого світу. Зі ставлення до праці складаються ціннісні орієнтації та моральні установки особистості. Без позитивного, усвідомленого, зацікавленого ставлення до праці не можна вести мову про особистість у власному смислі цього слова, умовах її всебічного та гармонійного розвитку. Ставлення до праці як форма буттєвості людини – це не дана раз і назавжди, незмінна її характеристика, оскільки воно динамічне в тому плані, що людина впродовж усього свого трудового життя формує це ставлення. Саме в процесі трудової діяльності, яка

обмежена рамками трудового життя людини, формується оцінка ролі праці, складається конкретне позитивне чи негативне до неї ставлення. А змінити ставлення до праці як форми буттєвості людини, на думку доповідача, можливо тільки разом із реальною зміною системи суспільного виробництва, із перетворенням відносин власності та обміну діяльністю, що виступає вкрай важливою соціальною проблемою глобалізованого світу. Аспірантка, викладач англійської мови та історії англійською мовою Навчального центру "Unillingvo" (Рига, Латвія) **С. Кукуре**, розкрила зміст філософських ідей литовського філософа Відунаса (Вілює Староста) щодо визначення місця людини у нестабільному світі. Нестабільність, за Відунасом, виникає в результаті конфлікту духовної сили, яка розуміється як стабільність, тобто здатність функціонувати в незмінності протягом тривалого часу (або вічно) і сучасними змінами, які знімають саму можливість існування в системі хоча б окремих стабільних елементів. Нестабільність суспільства може бути викликана бажанням досягти ідеалу чи, навпаки, вчинити руйнування заради досягнення відчуття всеосяжної влади.

Доктор габілітований Зеленогурського університету **Роман Сапенко** виступив із темою "Номо communicans – людина ХХІ століття". Польський філософ ґрунтовно проаналізував сучасні концепції теорії комунікації в контексті визначення ролі в процесі формування у соціальної людини актів символізму в сполученні з актами комунікації (символічне виробництво та обмін). Людина, реалізуючись у мінливому інформаційно-комунікативному просторі, покликана використати феномени-явища соціокультурної екзистенції. У мінливому інформаційно-комунікативному просторі буття людини виражається в контексті таких категорій, як віртуальна реальність чи ірреальність в умовах віртуально-онлайнного світу. Одна з важливих проблем, яка виникає в контексті філософського осмислення інформаційно-комунікативного простору, – це, на думку доповідача, проблема багатоманітності форм і способів інформаційного існування людини.

Для того щоб бути-існувати, людина повинна виявляти свої комунікативні здібності технологічних навичок know-how, формувати смисли своєї діяльності в сукупності всіх процесів онтології, культури, соціуму.

Доктор філософських наук, доцент **Н. Ковтун**, розкрила специфіку дегуманізації наукового й освітнього простору в умовах транзитивності сучасного суспільства. Констатує, що під впливом занепаду гуманістичних ціннісних орієнтацій людська цивілізація зіштовхнулася на сучасному етапі розвитку із серйозною загрозою дезінтеграції в економічній, політичній, соціальній та релігійній сферах буттєвості,

доповідач наголосила на неможливості подолання зазначених кризових явищ без концентрації загальноцивілізаційної волі на впровадженні комплексу заходів шляхом упровадження на державному і наддержавному рівнях виваженої політики регулювання демографічних процесів, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя громадян та переведення міграційних процесів у конвенційну площину. Передусім це стосується розробки і впровадження стратегії щодо обмеження продукування ненависті, розбрату й насильства глобальних інформаційних ресурсів, через які деякі державні і корпоративні "фабрики тролів" маніпулюють індивідуальною і суспільною свідомістю.

На продовження цієї проблематики кандидат філософських наук **Л. Горохова** виступила з повідомленням "Освіта і наука в Україні: особливий розвиток vs глибокий занепад". Зазначаючи, що сьогодні, освітня та наукова галузі, як і інші сфери суспільного розвитку, опинилися в умовах ринкової конкуренції, вона наголосила, що освіта і наука – специфічні галузі, заклади й установи яких продукують освітні та наукові послуги, створюють приватні та суспільні блага й виступають на ринку як корпорації. Чинниками, які гальмують розвиток вітчизняної наукової сфери, на її думку, є не тільки незадовільний рівень фінансування й відсутність належної матеріально-технічної бази чи недосконалість нормативно-правових та організаційних чинників її функціонування, а й великий обсяг навчально-педагогічного навантаження викладачів, яке практично не залишає часу на наукову роботу та відсутність загальновизнаних критеріїв оцінки результатів діяльності наукових співробітників.

Кандидат філологічних наук, доцент **О. Гуменюк**, виступила із темою "Традиційна народна культура і драматизм суспільного буття (на прикладі кримськотатарської народної емігрантської пісні "Аман, мевлям, кьуртар бизни!" ("Ой леле, Боже, порятуй нас!")). У виступі було продемонстровано, якими художніми засобами попри властивий пісні гострий драматизм, навіть трагічний пафос, було передано потужну життєствердну енергетику. Зазначено, що співставлення соціально-історичних негараздів з відчуттям гармонії природи й вірою в божественну справедливість схиляє до сподівань на краще. Акумуляований у цьому високопоетичному фольклорному творі людський досвід виконує інтегральну та мобілізаційну соціальну функції.

Кандидат філософських наук, доцент **В. Слюсар**, розкрив сучасну глобальну тенденцію утвердження приватизованого насилля як форми раціонального насилля. Глобалізація супроводжується також системною диференціацією суспільства, джерелом якої є економічна та культурна інтеграція, актуалізована сучасними міграційними процесами, втратою державних функцій контролю над кордоном і над територіями. Це

позначається неможливістю влади застосовувати традиційні методи контролю з опорою на дисципліну. Держава фактично втрачає монополію на здійснення насилля. Однією з форм приватизованого насилля, на його думку, постає корпоративне насилля, сформоване на основі традицій, правил та розпоряджень функціонування корпорацій, підприємств, трудових колективів, які доповнюють законне регулювання відносин і навіть частково їх заміщують. Приватизація насилля також передбачає отримання можливості певним особам чи групам здійснювати державне насилля на певних територіях чи в певних групах на приватній чи квазіприватній основі.

Головною метою конференції була необхідність широкого публічного філософського осмислення глобалізаційних процесів та окреслення особливостей буття людини в сучасному світі. Криза основ сучасної цивілізації, яка супроводжує політичні, соціально-економічні трансформації епохи, повсюдна екзистенційна невлаштованість людини вимагають серйозного осмислення суті, сенсу і перспектив становлення мінливого глобалізованого соціуму, пройнятого духом "людиномірності" і "динамічної неоднозначності". Ідеться про створення зон взаємної відкритості зовнішньо поширених у культурному просторі способів переживання світу, про комунікативне взаємне перетинання когнітивних потенціалів людського буття.

Дискусії проходили у толерантній атмосфері, на засадах демократизму і взаємоповаги, світоглядного плюралізму, таких необхідних для цілісного розуміння сучасного глобалізованого й динамічного світу. Без сумніву, вони спонукатимуть науковців до подальших роздумів над межовими проблемами людського буття: щодо сутності людини, її місця й ролі в соціумі, мотивів поведінки і призначення та перспектив розвитку людства. Зрозуміло, що на ці "вічні" питання людського буття не може бути "вічних" відповідей. Пошуки продовжуватимуться й далі.

На конференції висунуто й обґрунтовано низку гіпотез, пов'язаних з напрацюванням нових культурних і мисленневих стратегій, покликаних стати однією з можливих відповідей на виклики, що породжені процесами глобалізації і втратою необхідних для сталого розвитку цивілізації її людиновимірних ідентифікацій.

Матеріали конференції видано окремою збіркою*.

Микола Козловець, Вадим Слюсар

*"Глобалізований світ: випробування людського буття" : Міжнародна науково-теоретична конференція, 6–7 жовтня 2017 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. М. А. Козловець [та ін.].— Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017.— 404 с.